

Tijdsdocument voor vreemdelingenbeleid

De Academische Boekengids 23, oktober 2000, pp. 12.

Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid is de pakkende titel van het onderzoek van de historica Corrie Berghuis, waarin zij het Nederlandse toelatingsbeleid voor vluchtelingen en zogenaamde *displaced persons* van 1945 tot 1956 beschrijft. Een pakkende titel, vooral omdat deze nieuwsgierig maakt en tegelijkertijd laat zien hoe zeer die woorden destijds golden voor het toelatingsbeleid. Op boeiende wijze beschrijft zij aan de hand van nog niet eerder onderzocht archiefmateriaal welke onduidelijke en inconsistente criteria - veelal ingegeven door intern-huishoudelijke, politieke overwegingen of soms puur uit angst - werden gehanteerd ten aanzien van het toelatingsbeleid van vluchtelingen na de Tweede Wereldoorlog. De nasleep van de Tweede Wereldoorlog bracht niet alleen talloze vluchtelingen, maar ook chaos, financiële nood en ontreding in Nederland.

Deze problemen hebben evenals het ontstaan van de Koude Oorlog hun sporen nagelaten op de houding van de Rijksoverheid ten aanzien van het vreemdelingenbeleid. Het politieke en ambtelijke krachtenspel destijds is doeltreffend en helder beschreven. Zorgen over de woningnood, voedseltekorten, werkloosheid en overbevolking, maar ook de angst voor het toelaten van communisten beheersten het denken in die tijd. Schrijvend bleek dat uit de wijze waarop men omging met de Duits-joodse vluchtelingen die door de nazi-wetgeving hun staatsburgerschap waren kwijtgeraakt en vóór de oorlog in Nederland verblijf hadden. Justitie zag deze vluchtelingen in eerste instantie als Duitsers en stond voor om alle Duitsers als ongewenste vreemdelingen uit te zetten. Die formalistische en politieke benadering ging natuurlijk geheel voorbij aan de traumatische ervaringen en de vervolging van joden door Duitsland. Die cynische benadering had veel leed toegebracht. Uiteindelijk werden deze vluchtelingen toch als stateloos aangemerkt en mochten zij wel in Nederland verblijven dan wel terugkeren.

Eenzelfde houding bepaalde de omgang van de Nederlandse overheid met aanvragen om tijdelijke toelating van zogenaamde Palestina-pioniers, groepen joodse vluchtelingen die in kampen in Duitsland of Shanghai verbleven en uiteindelijk naar Palestina wilden. Hoewel de uiteindelijke beslissing om deze groep niet toe te laten van buitenlandspolitieke aard was, werd aanvankelijk een breed scala aan oneigenlijke argumenten naar voren gebracht die een afwijzing moesten rechtvaardigen, zoals het aanwezige anti-semitisme in Nederland, overbevolking, woningnood en het feit dat deze joden geen verrijking zouden zijn voor Nederland. Het was tekenend voor de inconsistentie van het toelatingsbeleid in die tijd dat ten aanzien van aanvragen van kinderen die hetzelfde doel nastreefden als deze Palestina-pioniers, de bovenstaande argumenten geen rol speelden. Deze verzoeken werden gehonoreerd.

Dat er sprake leek te zijn van eigenbelang - en dus niet van onbaatzuchtigheid - bleek uit de houding ten opzichte van Poolse medebevrijders die van geheel andere aard was. Als gevolg van de Nederlandse erkentelijkheid voor hun rol in de bevrijding en op grond van economische belangen - met deze groep kon tevens het arbeidskrachtentekort in de mijnbouw worden opgevuld - werd deze groep wel toegelaten. Deze groep was gewenst. Tekenend voor de tweeslachtigheid van het beleid destijds was - zo blijkt uit het onderzoek - dat soms ook puur op gevoel werd beslist: wanneer men, dat wil zeggen bij het ministerie van Justitie, medeleven voelde met mensen die vervolgd waren, of wanneer men ontdaan was over een bepaald geval, kon dat er soms zelfs toe leiden dat men mensen toeliet, terwijl zij eigenlijk - in onze huidige terminologie - geen vluchtelingen waren, maar economische migranten.

In het onderzoek wordt de ontwikkeling naar het internationale vluchtelingenrecht en -beleid helder uiteengezet. Hierbij wordt aandacht besteed aan de wording en het werk van de vluchtelingenorganisatie van de Verenigde Naties en de ontwikkeling van het denken over de voorwaarden en de praktijk van de asielerlening op nationaal niveau. De sprekende analyse van het onderzoek, vooral ten aanzien van de bovengenoemde gevallen, maakt eens te meer duidelijk hoe belangrijk het is om de beslissing over toelating niet over te laten aan baatzuchtige belangen en emoties, maar hiervoor algemeen toepasbare wetgeving en beleid te ontwikkelen, ook in internationaal verband.

In 1950 werd het Vluchtelingenverdrag van Genève ondertekend dat nog steeds de basis vormt voor het internationale vluchtelingenrecht. Hiermee werd voor het eerst een algemene vluchtelingendefinitie geformuleerd, die als leidraad dient voor de vraag wie internationale bescherming nodig heeft. Dit verdrag en de daarmee gepaard gaande internationale ontwikkelingen hadden ook voor het Nederlandse vluchtelingenbeleid de nodige gevolgen. Het individu kwam in het beleid centraal te staan. Uitgangspunt was dat zij die bescherming behoeven daarvoor ook in aanmerking komen.

Het onderzoek van Berghuis vormt een belangrijk tijdsdocument voor het vreemdelingenbeleid en is alleen al om die reden van grote waarde. Bovendien handelt het over een periode waarin als gezegd de huidige grondslagen van het vluchtelingenbeleid nog niet bestonden. Het onderzoek is wat dat betreft een goede illustratie van het feit dat die grondslagen zo snel na de Tweede Wereldoorlog gelegd zijn. Daarmee rijst de in ieder geval voor mij relevante vraag wat wij van dit onderzoek voor het huidige beleid kunnen leren. In dat verband is van belang dat het onderzoek ons een spiegel voorhoudt. Hoe

onvergelijkbaar beleid en omstandigheden ook zijn, ook voor het heden geldt dat het vluchtelingenbeleid ons plaatst voor belangenafwegingen en dilemma's. Het onderzoek toont hoe in het nabije verleden daarmee is omgegaan. Daarvan valt te leren hoe het wel moet en hoe het niet moet. Desalniettemin: de dilemma's blijven, iedere generatie opnieuw zal zich over dezelfde vragen moeten buigen. Bestudering van de geschiedenis kan bij die zoektocht helpen. Dat geldt zeker voor de terugblik die Corrie Berghuis ons biedt in haar onderzoek *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid*.

Job Cohen is staatssecretaris van Justitie.

Besproken boeken:

Cornelia Klazina Berghuis, *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid. Het Nederlandse toelatingsbeleid voor vluchtelingen en displaced persons van 1945 tot 1956*. Amsterdam: Thela Thesis, 1999, 299 p. (proefschrift Universiteit Utrecht 1999).